

УРБАНІСТИЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ НАСЛІДКИ МІГРАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА БАЛКАНАХ В КІНЦІ 90-Х

Дмитрік Н. О.,
док.філ. (PhD), доцент,
nadja.dmitrikk@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3628-313X

Юмашев О. А.,
аспірант,
yumik20201998@gmail.com,

Одеська державна академія будівництва та архітектури

Анотація. Статтю присвячено проблемам неформальної урбанізації у країнах Балканського регіону, зокрема у Хорватії, Албанії, Румунії, Сербії, Косово та Молдові, в контексті політичних та соціально-економічних змін, які відбувалися наприкінці 90-х. Ці зміни спричинили розпад соціалістичного табору, який призвів до падіння режиму у деяких країнах Балканського регіону та геополітичних криз, що вплинуло на міста та їх просторову трансформацію. Основна увага зосереджена на містобудівних та соціальних наслідках міграції з сільських місцевостей до міських центрів через вплив світової глобалізації, використовуючи Приштину, столицю Косово як головний приклад. З кінця XIV століття Приштина стала частиною Османської імперії. У цей час місто набуло рис османської архітектури, такі як мечеті, хаммами і караван-сараї. Основні елементи османської інфраструктури та архітектурного стилю залишилися до наших днів, незважаючи на значні руйнування у пізніші періоди. Під час Османської імперії місто стало ключовим адміністративним та культурним осередком, де перепліталися християнські та ісламські традиції. У XX столітті, під час існування Югославії, Приштина стала значним промисловим і освітнім центром для етнічних албанців. У цей період проводилися проекти з модернізації міста, які включали будівництво громадських будівель, вулиць та площ. Проте розпад Югославії й війна в Косові наприкінці дев'яностих завдали великих руйнувань, що сприйшло масової міграції населення. Після завершення конфлікту та проголошення незалежності Косова у 2008 році, місто почало відбудовуватись і трансформуватись. Сьогодні Приштина – це столиця, сучасне, динамічне місто, яке бореться з викликами швидкої урбанізації та адаптації до нових економічних і соціальних умов. Також у статті розглянуто вплив активного громадянського суспільства, незалежних ініціатив та роль міжнародного співробітництва для розв'язання багатьох проблем урбаністичного характеру.

Ключові слова: архітектура, містобудування, урбанізація, неформальна забудова, Приштина, Балкани.

Вступ. Постановка проблеми у загальному вигляді та актуальність дослідження. У кінці 90-х, країни Балканського регіону зіткнулися з масовою урбанізацією, викликану міграцією населення з сільських місцевостей до міських центрів. Це призвело до значних соціальних і містобудівних наслідків, серед яких ключовою проблемою стала неформальна забудова [3]. Також однією з найпомітніших проблем хаотичної забудови, стала стилістична мішанина, коли звички османської архітектури перемішуються з архітектурою соціалістичного часу. Одним з найяскравіших прикладів є місто Приштина, особливості якого включають: Історичний центр з безліччю пам'яток Османського часу, таких як мечеть Фатіха, Чаршия і Годинникова вежа (Рис. 1).

Рис. 1. Годинникова вежа та мечеть Фатіха Чаршия

Модерністські райони побудовані за часів радянського періоду такі як Ульпіана, що включають багатопверхові житлові комплекси (Рис. 2). Адміністративні будівлі, збудовані у 1960–1980-х роках. Сучасні райони, де активно ведеться будівництво нових житлових та комерційних об'єктів, що пов'язано зі зростаючою економікою та необхідністю оновлення міського середовища. Приштина є не лише політичним, а й культурним та економічним центром Косова. Тут зосереджено урядові установи, університети, культурні центри та міжнародні організації. Місто переживає швидке зростання населення та розширення інфраструктури, яке після завершення війни 1999 року пережило значний урбаністичний бум. Попри залучення міжнародних організацій та їхню участь у відбудові міста, питання неформальної урбанізації залишається актуальним.

Рис. 2. Ульпіан у 1960 та у наші часи

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження, присвячені проблемам урбанізації на Балканах, зосереджують свою увагу на політичних і соціальних аспектах розвитку міст, а також на наслідках неформальної забудови. Дослідники відзначають, що у період після розпаду Югославії та інших політичних зрушень у регіоні, нові політичні та адміністративні сили новоутворених держав не мали чітко спрямованої урбаністичної стратегії, що призвело до хаотичного зростання міст. Серед праць, які виділяються в цій галузі, можна зазначити роботи, присвячені просторовому плануванню, місцевому самоврядуванню та реформам у сфері управління містами. Приклади наукових досліджень та статей таких як: «Cities After Socialism: Urban and Regional Change and Conflict in Post-Socialist Societies» під редакцією Gregory Andrusz, Michael Harloe та Ivan Szelenyi [3]. Книга розглядає урбаністичні зміни у постсоціалістичних країнах, включаючи Балкани, та аналізує

наслідки трансформацій. «Urban Growth and Migration in Balkan Cities» – дослідження, присвячене соціально-економічним наслідкам зростання міст на Балканах. Воно розглядає проблеми, пов'язані з міграцією та зміною структури міського населення. World Bank Reports – безліч досліджень Світового банку присвячені економічним та соціальним аспектам урбанізації та міграції у постсоціалістичних країнах. Доповіді UN-Habitat – їх дослідження часто висвітлюють питання урбанізації, неформальної забудови та соціально-економічних наслідків міграції.

Постановка завдання. Основною метою дослідження є аналіз впливу неформальної урбанізації на розвиток міст Балканського регіону та визначення основних соціальних і містобудівних наслідків цього процесу. У статті використано методи порівняльного аналізу містобудівної ситуації у різних країнах Балкан з фокусом на місто Приштина. Також досліджено роль місцевих і міжнародних ініціатив у вирішенні проблем незаконної забудови.

Основний матеріал і результати. Урбанізація на Балканах була спричинена як економічними, так і політичними факторами. У період після розпаду Югославії та соціалістичного блоку що було викликано Розпадом СРСР у 1998 році, багато людей мігрували з сільських регіонів у великі міста в пошуках роботи та кращих умов життя. Нова парадигма економічної моделі яка прийшла на Балкани змінивши комуністичний устрій на капіталістичний завдала сильного удару по гаманцях людей. Нові правила та формування ринку праці у регіоні спонукали людей до міграції у великі міста що стали фінансовими центрами. Згодом у регіон прийшла війна, а саме у Косово у 1999-1998 роках. Етнічні чистення проблему яких подекуди не могли вирішити навіть миротворці з ООН, бомбардування селищ в яких знаходились військові склади та штаби армії, також спонукали людей тікати у міста. В містах можна було знайти притулок на першій час, адже усі великі міжнародні гуманітарні організації формували свої штаби в великих містах. З плином часу стало зрозуміло що нестабільна ситуація у віддалених регіонах буде продовжуватись ще довго, тому люди переважно залишались у містах таких як Приштина та намагались в них осісти. Цей процес у купі зі слаборозвиненими державними інституціями та корумпованістю місцевих влад став основною причиною неконтрольованої забудови міських, заміських територій, що не відповідало генеральним планам міст й нормам (Рис. 3).

У Приштині ця тенденція стала особливо помітною, оскільки місто не було готове до такого стрімкого зростання населення після війни 1999 року. Жваве формування адміністративного апарату яке б могло відповідати за створення стратегії розвитку міста та корупція, за декілька наступних років почали впливати на загальний облік Приштини [3]. Місто і так було досить несистемним через вплив османської імперії, а потім і соціалістичного табору. На початку 2000-х стало ясно що деякі райони Приштини перетворюються на бразильські фавели (Рис. 4). Архітектура в таких містах була несистемна, але з культурними звичками у формуванні архітектури. Велика кількість незаконного будівництва та надбудов крок за кроком спотворювали місто.

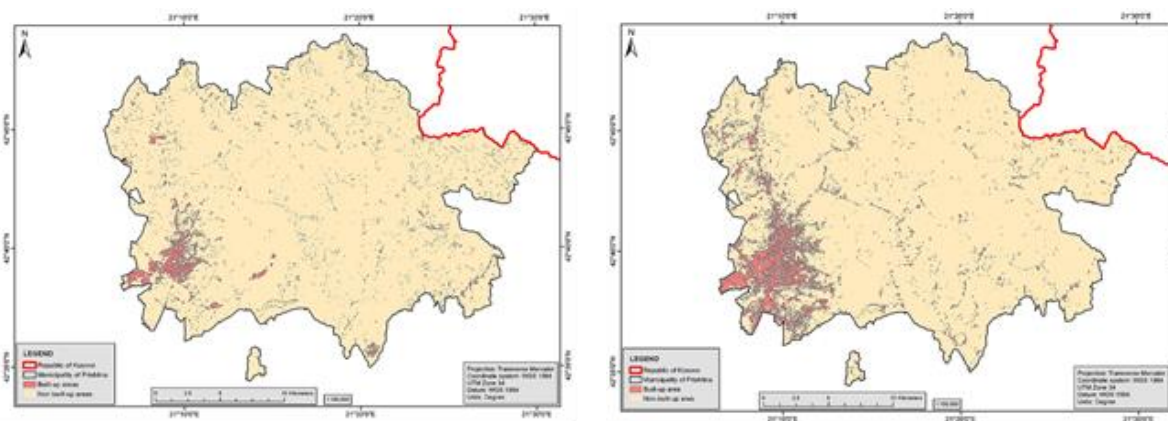

Рис. 3. Порівняльна карта забудови муніципалітету Приштини з 1999 до 2020 року

Рис. 4. Наслідки хаотичної забудови міста Приштина

Подібні проблеми проглядались на всьому балканському регіоні, Наприклад: **Хорватія:** У 90-х роках, через війну за незалежність і розпад Югославії, сільські жителі переселялися в міста у пошуках безпеки та роботи, що призвело до зростання міських територій, де відсутня необхідна інфраструктура, через що з'явилися хаотичні забудови.

Албанія: Після падіння комуністичного режиму, почалася масова міграція з сіл до міст через економічні труднощі та безробіття в сільських районах. У результаті міста Албанії, особливо Тирана, зіткнулися з неконтрольованою забудовою і браком планування.

Румунія: Економічні реформи і перехід до ринкової економіки після падіння комунізму призвели до занепаду сільськогосподарських підприємств, що змусило людей переїжджати до міст у пошуках роботи. Це спричинило зростання неформальних поселень та посилення соціальної нерівності в міських районах.

Сербія: Після розпаду Югославії та економічних санкцій багато сільських жителів шукали кращих умов у містах, зокрема в Белграді. Швидка урбанізація призвела до появи численних неформальних забудов і нестачі доступного житла для новоприбулих.

Молдова: Після розпаду СРСР економічна нестабільність і безробіття в сільських регіонах змусили багатьох переїхати в міста. Це спричинило ріст неформальних поселень і створило виклики для міського планування через швидке зростання населення та відсутність належного регулювання.

Роль міжнародних ініціатив та місцевого самоврядування. Тяжка ситуація у місті пов'язана з масовою міграцією сільського населення до міського центру. У випадку Косова, за оцінками, лише між 1999 та 2001 роками відсоток міського населення збільшився з 37% до 44% [3]. Серед проблем, виявлених у ході міжнародних ініціатив у регіоні, — швидка трансформація міського середовища з початку 1990-х років до теперішнього часу. Погіршення формування міських територій, у багатьох випадках на шкоду сільськогосподарським угіддям, та нецільове використання природних ресурсів. Місцеві ініціативи та міжнародне співробітництво відіграють важливу роль у розв'язанні проблем

неформальної урбанізації. Наприклад, у рамках мережі Archis SEE було реалізовано кілька проєктів, які допомогли документувати та розв'язувати проблеми незаконної забудови в Приштині та інших містах регіону. Ці проєкти були спрямовані на формування довгострокових стратегій розвитку міст, зокрема щодо узаконення неформальних поселень і захисту культурної спадщини, а також покращення архітектури (Рис.5) [2].

Інші міжнародні фонди та ініціативи зосередили свою увагу на допомозі у створенні місцевих, громадських організацій та архітектурних асоціацій. Поступово, рух у напрямку інтеграції активного міського суспільства у роботу міських адміністрацій, призвів до більш ефективної та злагодженої роботи в питаннях формування гарного міста.

Рис. 5. Приклад покращення неформальної забудови міста Приштина

Соціальні наслідки. Міграція до міст призвела до значних соціальних змін. Хаотичне та нерівномірне будівництво малоповерхових районів міста, призвели до погіршення криміналістичної ситуації, також це вплинуло і на чистоту цих поселень. Обслуговування таких районів міськими службами ускладнювалося через вузькі вулиці. Хаотичне паркування також ускладнювало ситуацію. Транспортне навантаження у місті зросло. Стрімке зростання міста дало навантаження на громадський транспорт, медичну інфраструктуру та інше. Зростання нерівності, доступ до житла, інфраструктурні проблеми та відсутність соціальних послуг стали головним питаннями, з якими стикнулися міста Балканського регіону. Приштина є прикладом, де неформальна забудова і відсутність контролю з боку місцевих органів влади призвели до погіршення якості життя, що стало наслідком швидкого зростання населення і відсутності ресурсів для належного розвитку інфраструктури.

Висновки. Дослідження показало, що неформальна урбанізація на Балканах є результатом бездіяльності місцевих влад у цих питаннях та складних соціально-економічних і політичних процесів. Рушійною силою для зміни вектора руху, стала допомога від міжнародних організацій для комплексного підходу у вирішенні потрібних питань. Місцеві ініціативи в поєднанні з міжнародною підтримкою відіграли та відіграють вирішальну роль у розв'язанні негайних проблем. Проте залишається багато викликів, зокрема необхідність реформування містобудівного законодавства і більш активного залучення громадськості до процесів планування. У майбутніх дослідженнях варто зосередитися на пошуку практичних рішень для забезпечення стійкого міського розвитку.

Література

- [1] K. Jashanica, E. Dullinja «Collision and contiguity in transformation of prishtina's urban» <https://akjournals.com/view/journals/606/19/3/article-p149.xml>
- [2] A. Jakupi, B. Istogu «Modular Architecture as a Synergy of Chaos and Order – Case Study Prishtina». <https://tinyurl.com/298625xf>
- [3] F. Jerliu. «Initiatives on Urban Transformation in South-East Europe: case Prishtina». <https://knowledgecenter.uvt-uni.net/conference/2012/all-events/11/>
- [4] POLIS «University Pristina new European capital» . https://sfera.unife.it/bitstream/11392/2411661/1/OMB5_Prishtina%202%20Stella.pdf
- [5] Whan, Alexander Steven «Reconciliation without Forgiveness: The EU in Promoting Postwar Cooperation in Serbia and Kosovo» <https://digital.lib.washington.edu/researchworks/items/a33ef806-8207-43a9-82a2-378cae69f66b>
- [6] Erza raskova «City identity: the importance of continuity in a dynamic context» Case study of Prishtina, Kosovo <https://repositorio-aberto.up.pt/bitstream/10216/114067/2/277717.pdf>
- [7] Albert Berila1, Florim Isufi1 «Two Decades (2000–2020) Measuring Urban Sprawl Using GIS, RS and Landscape Metrics: a Case Study of Municipality of Prishtina (Kosovo)» [file:///C:/Users/yumik/Downloads/13_berila_two_JEE_2021_6%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/yumik/Downloads/13_berila_two_JEE_2021_6%20(2).pdf)
- [8] Agron Canolli «Ulpiana: A Modernist Legacy in Prishtina's Urban Evolution» <https://www.balkanstorymap.org/en/stories/8/ulpiana-modernist-legacy-prishtinas-urban-evolution>
- [9] Dardan Metushi «Prishtina's new iden's new identity» <https://knowledgecenter.uvt-uni.net/cgi/viewcontent.cgi?article=1940&context=etd>
- [10] Дмитрік Н.О., Найденов І.В, Формування міст супутників в кризових умовах інтенсивної міграції, Регіональні проблеми Архітектури та містобудування. Збірник наукових праць. Випуск № 17 – 2023. – Одеса: Астропринт.– С. 131-138.

References

- [1] K. Jashanica, E. Dullinja «Collision and contiguity in transformation of prishtina's urban» <https://akjournals.com/view/journals/606/19/3/article-p149.xml>
- [2] A. Jakupi, B. Istogu «Modular Architecture as a Synergy of Chaos and Order – Case Study Prishtina». <https://tinyurl.com/298625xf>
- [3] F. Jerliu. «Initiatives on Urban Transformation in South-East Europe: case Prishtina». <https://knowledgecenter.uvt-uni.net/conference/2012/all-events/11/>
- [4] POLIS «University Pristina new European capital» . https://sfera.unife.it/bitstream/11392/2411661/1/OMB5_Prishtina%202%20Stella.pdf
- [5] Whan, Alexander Steven «Reconciliation without Forgiveness: The EU in Promoting Postwar Cooperation in Serbia and Kosovo» <https://digital.lib.washington.edu/researchworks/items/a33ef806-8207-43a9-82a2-378cae69f66b>
- [6] ERZA RASKOVA «CITY IDENTITY: THE IMPORTANCE OF CONTINUITY IN A DYNAMIC CONTEXT» Case study of Prishtina, Kosovo <https://repositorio-aberto.up.pt/bitstream/10216/114067/2/277717.pdf>
- [7] Albert Berila1, Florim Isufi1 «Two Decades (2000–2020) Measuring Urban Sprawl Using GIS, RS and Landscape Metrics: a Case Study of Municipality of Prishtina (Kosovo)» [file:///C:/Users/yumik/Downloads/13_berila_two_JEE_2021_6%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/yumik/Downloads/13_berila_two_JEE_2021_6%20(2).pdf)
- [8] Agron Canolli «Ulpiana: A Modernist Legacy in Prishtina's Urban Evolution» <https://www.balkanstorymap.org/en/stories/8/ulpiana-modernist-legacy-prishtinas-urban-evolution>
- [9] Dardan Metushi «PRISHTINA'S NEW IDEN 'S NEW IDENTITY» <https://knowledgecenter.uvt-uni.net/cgi/viewcontent.cgi?article=1940&context=etd>
- [10] Dmytryk N.O., Nayd'onov I.V., Formuvannya mist-suputnykiv v kryzovykh umovakh intensyvnoyi mihratsiyi, Rehional'ni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya. Zbirnyk naukovykh prats'. Vypusk No17 – 2023. – Odesa: Astroprynt. – С. 131-138.

**URBAN AND SOCIAL CONSEQUENCES OF THE MIGRATION OF THE RURAL
POPULATION IN THE BALKANS IN THE LATE 1990S**

Dmytrik N. O.,

PhD in Architecture, Associate Professor,
nadja.dmitrikk@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3628-313X

Yumashev O. A.,

PhD student,
yumik20201998@gmail.com

Odesa State Academy of Civil Engineering and Architecture

Annotation. The article is devoted to the problems of informal urbanization in the countries of the Balkan region, in particular in Croatia, Albania, Romania, Serbia, Kosovo and Moldova, in the context of political and socio-economic changes that took place in this region in the late 90s. These changes were moved by the collapse of the socialist camp and the consequences caused by this collapse. Which led to the fall of regimes in some countries of the Balkan region and geopolitical crises, which significantly affected cities and their spatial transformation. The main focus is on the urban planning and social consequences of migration from rural areas to urban centers due to the impact of world globalization, using Pristina, the capital of Kosovo, as a prime example. Prishtina, the capital of Kosovo, was first mentioned in the 14th century as an important trade center of the Balkan region. From the end of the 14th century, Pristina became part of the Ottoman Empire. At this time, the city acquired features of Ottoman architecture, such as mosques, hammams and caravanserais. The main elements of the Ottoman infrastructure and architectural style remain to this day, despite significant destruction in later periods. During the Ottoman Empire, the city became a key administrative and cultural center where Christian and Islamic traditions were intertwined. In the 20th century, during the existence of Yugoslavia, Pristina became a significant industrial and educational center for ethnic Albanians. During this period, projects for the modernization of the city were carried out, which included the construction of public buildings, streets and squares. However, the breakup of Yugoslavia and the war in Kosovo at the end of the nineties caused great destruction, which contributed to the mass migration of the population. After the end of the conflict and the declaration of independence of Kosovo in 2008, the city began to rebuild and transform. Today, Pristina is the capital, a modern, dynamic city that is struggling with the challenges of rapid urbanization and adaptation to new economic and social conditions. The article also examines the impact of an active civil society, independent initiatives and the role of international cooperation in solving many problems of an urban nature.

Keywords: architecture, urban planning, urbanization, informal development, Pristina, Balkans.